

TARİHSEL BAĞLAMI İÇERİSİNDE KONJOKTÜREL BİR ANALİZ: DİPLOMASİ ve REALİST DİPLOMASİDEN LİBERAL DİPLOMASİYE YOLCULUK

Öz

Diplomasi devletlerarası ilişkilerin, rasyonel gerçekliklerle olabildiğince verimli pratiklere dayalı bir şekilde gerçekleştirilmesini ifade eder. Tarihsel bağlamında diplomasi daha çok realist bir çerçeveden başladığını söylemek mümkündür. Mısır ile birlikte hegemonyanın devamını sağlamak için gerçekleşen diplomasi devam eden süreçte Yunan'da, Roma'da ve İtalyan şehir devletlerinde oldukça çıkara dayalı ilerlediğini görebiliriz. Bunun en bariz örneği diyadik ilişkilerin güvenleştirilmesidir. Bu noktada diplomatlara olan yaklaşımda potansiyel ajanlık ya da vatan haini yönündedir. Her şeye rağmen tarihsel süreç içerisinde olumlu pratikler veya prensipler de vardır, daimi temsilciliklerin çıkış noktası ya da dokunulmazlıklara yönelik bakış açısı bunun temel örnekleridir. Günümüze doğru gelindiğinde ise diplomasi daha çok yumuşak güce dayalı, liberal bir sistem içerisinde değerlendirilir. Ancak bu diplomasi net bir evrimi değildir.

Anahtar Kelimeler

Diplomasi, diplomat, Roma, şehir devletleri, Richelieu, realizm

Nur Beliz ERDOĞAN YÜKSEL¹

GİRİŞ

Diplomasinin kelime olarak anlamı, kâğıdı ikiye katlamaktan türemiştir. Devletlere ait resmi belgelerin özel bir şekilde katlanmasına yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada *diploma* kelimesi özelinde de bir durum ortaya çıkmaktadır, diplomatlar diplomasi olan kişiler olarak tanımlanmıştır.² Diplomasi literatürde devletlerarası ilişkilerin *nezaket* ve akıl yoluyla yürütülmesi olarak bilinir. Bir bakıma yalnızca güç kullanarak kurulacak ilişkilerden uzak olmaktır; *ikna yolu* ile diplomatik protokoller kurularak, *diyadik* ilişkilerin yönetilmesidir.

Liberaler diplomasi gücü ile ilgili kısmıyla alakalı açıklamalar yaparken aslında literatürde diplomasiye yönelik sekülerleşmeden bahseden teorisyenlerle aynı düşüncededirler.³ Böylece diyadik ilişkilerin verimli bir şekilde yönetilmesi sağlanacaktır, bir bakıma *barışçıl hedef* belirlenir. Ancak diplomasi amacı sadece barışı temsil etmek midir? Bu devletlerin siyasi yapılarına ve amaçlarına göre değişmektedir. Spesifik olarak; zamanında Rus büyükelçisi Di Borgo, savaşı başlatmak için kullanılan diplomasiyi öne çıkarmıştır. 19.yy ile birlikte *Osmanlı-Rus Savaşları* öne çıktığından Borgo bu noktada Osmanlı'nın önündeki en büyük engel olmuştur.⁴ Kısacası; diplomasi ve dış politikanın aynı olup olmadığına da değinmek gerekirse, dış politikanın daha geniş olduğunu söylemekte fayda vardır, ayrıca diplomasi de onun bir unsurudur. İşte bu anlamda askeri güçten pek de farklı değildir ve diplomasi

¹ Dış Politika Enstitüsü 2021 4. Dönem Stajyeri ve Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi 3. Sınıf Öğrencisi

² Demet Şefika Acar, "Küreselleşen Dünyada Diplomasi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2), ss. 418-419.

³ Rabia Yüksel, "Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kuramları ve Uygulaması", *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 79.

⁴ Detaylı bilgi için bkz: Fehmi İsmail, "1807'de Rusların ve İngilizlerin Osmanlılarla Yeniden Münasebet Kurma Teşebbüsleri", *Tarih Dergisi*, 30, s. 28.

iletişim gücü daha sağlıklıdır. Diplomatların sosyal iletişimi yönlendirmesi önemlidir, sonuçta bu ikna edilebilirliği de gösterir.

1. TARİHSEL BİR OLGU OLARAK DİPLOMASİ

Diplomasinin kökenleri *Eski Mısır*'a kadar gider; ulak ya da postacı işleridir. Eski Mısır'da *egemen-eşit* devlet ilkesine göre bir diplomasi yoktur. Sonuçta ulus devlet çağı 17.yy ile birlikte başlamıştır. Mısır diplomasininin daha çok kendi çevresindeki hegemonyasını sağlamlaştıracak şekilde farklı bir çizgisi vardır. Keza *Yunan* şehir devletlerine baktığımız zamanda da diplomasinin en temel işlevi iletişim kurmaya yönelik bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.⁵ Sonuçta savaşların yönü istenildiği şekilde değiştirilmek istenmiştir, keza *Palopennes Savaşları* bunun en güzel örneğidir. Ayrıca şehir devletleri çok daha ilkel şartlarda olduğundan iletişim kanalları da çok karmaşıktır.

Günümüz diplomasininin en temel özelliklerinden olan diplomat dokunulmazlığından da kısaca bahsetmek gerekirse, dokunulmazlık kavramının ilk örnekleri *Roma* döneminde görülmektedir. *Jus gentium* denilen diplomat dokunulmazlıkları böyledir.⁶ Elçilerin konaklaması için daimi lojmanlar sağlanmıştır. İşte böylece yavaş yavaş daimi elçilik kavramı gelişmeye başlamıştır. Elçilerin gününbirlik gel git sıkıntıları azalmıştır. Her şeye rağmen *Roma*'daki bu diplomasi anlayışının günümüz ile aynı olduğunu söyleyebileceğimiz argümanlar pek yoktur. Sonuçta *Roma*'nın agresif ve yayılmacı geleneği unutulmamalıdır, dolayısı ile onun diplomasisi de agresif ve yayılmacıdır.

1.a. Çıkar Bazlı Diplomasi Çıktıları

Roma'nın Doğu ve Batı olarak ayrıldıktan sonra -eski gücünde olmadığı için- bazı tavizler vermesi gerekmiştir. Diplomatik teamüllerin ve pratiklerin artması bunun en bariz göstergesidir. *Bizans* döneminde diplomasinin kurumsallaşması ile *Dış İşleri Bakanlığı* görülmüştür, bu da bir ilktir.⁷ Elçilere kabul edilen yerlerde geçimlerini ve yol harcırahlarını rahatça çıkarabilmeleri için mal verilmiştir. Bu durum, malın pazarlarda satılması üzerine gerçekleşmiştir. Diplomatların imajlarının yavaş yavaş dönüşmeye başladığı görülmüştür, *yabancı tüccar* algısı oluşmuştur.⁸ Ancak bu noktada istihbarat faaliyetleri ile ilişkilendirilen bir diplomat algısı da oluşmuştur: *Ajanlık*. Spesifik olarak *Bizans* oyunları ile diplomatik oyunlar, üstü kapalı tehdit sürecini göstermiştir.

İtalyan şehir devletleri ise daha başka bir laboratuardır. *Venedik* ve *Papalık* makamları vardır. İnsan insanın kurdudur anlayışı argümanı çok nettir.⁹ *İtalyan* şehir devletlerinde aldatma ve kandırma ön plandadır. *Papalık* özelinde zaten hegemonya kurma idealindedir.¹⁰ Bir diğer yandan *İtalyan* şehir devletlerinin arasındaki birleşmeyi istemeyenlerinde olacağı düşünüldüğünde; onun diplomasisinde ortam daha çok *realist* yani hayatta kalmak için kullanılan bir araç olmuştur. *Bizans*'ın entrikacı diplomasi yaklaşımını doğrudan miras alan *İtalyan* şehir devletlerinin güzel uygulamaları da vardır. Örneğin diplomasi arşivi böyledir ki günümüze kadar gelen bir uygulamadır. Ancak en önemlisi 15.yy ile birlikte daimi temsilciliklerin olmasıdır. Sonuçta aralarındaki iletişim daha hızlı ve verimli bir sürece tabi tutulmak istenmiştir, tabii bu durum ajanlık müessesesi gibi de kullanılmıştır. Aslında burada pratiğe yönelik bir analiz de yapmak gerekirse, şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Diplomasi karşı tarafı *baskılama* aracı olarak kullanılmıştır.¹¹

⁵ Betül Çatal, "Küresel Diplomasi: Prexenos'tan Dijital Diplomasiye", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2015, s. 13.

⁶ A.g.t.

⁷ A.g.t., s. 14.

⁸ Elvin Abdurrahmanlı & Egemen Bağış, "Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjoktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 2021, s. 143.

⁹ Detaylı bilgi için bkz: Yavuz Kılıç, "Hobbes, Locke ve Rousseau'da 'Doğa Durumu' Düşüncesi", *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 2015(2), s. 102.

¹⁰ Betül Çatal, a.g.t.

¹¹ A.g.t., ss.10-11.

2. REALİST PERSPEKTİFTEN DİPLOMASİ

Diplomasinin, birkaç uygulama dışında günümüzdeki uygulamalar ile benzeşmediği görülmektedir. Daha çok *askeri güç* ve sindirme politikası ön plandadır. Bu noktada 17.yy ile birlikte görülen *Fransız Sistemi*'nin, günümüzde en çok kullanılan diplomasi olduğunu söyleyebiliriz. Diplomasiyi kurumsallaştıran Fransızlar olmuştur. Örneğin Hugo Grotius -aslen Hollanda asıllı olmasına rağmen Fransa faaliyetinde çalışmış bir isimdir- *uluslararası hukuk* kavramını öne çıkarmıştır.¹² *Daimi müzakere* kavramı Kardinal Richelieu zamanında olmuştur ve antlaşmalarda kesinlik ya da bir başka deyişle net ifadeler görülmüştür.¹³ Üstelik temsilcilerdeki kesinlik ile birlikte çok daha devrimsel özellikler ön plana çıkmıştır. Yani profesyonel diplomatlık Fransız diplomasisi ile birlikte görülmüştür. Devletin çıkarları için her yol mübahtır anlayışı söz konusudur ki Habsburg Hanedanı ile yaşanan *30 Yıl Savaşları* bunun çıktısı olmuştur.¹⁴ İşte Richelieu, bu yönde ittifaklar geliştirmiştir.

Richelieu'nun diplomasi anlayışı; realizmin diplomasisindeki dış politikanın, kişi bazında uygulanmasının en güzel örneğidir. Alanında uzman, profesyonel diplomat anlayışında ilerlemiştir. Sonuçta, 14. Luis ile birlikte diplomasinin tamamen profesyonelleştiği ve demokratikleştiği görülmüştür.¹⁵ Şöyle ki, artık köylü sınıfındaki insanlar da ruhban sınıfındaki insanların yerine geçip diplomat olabilmişlerdir.¹⁶ Keza *diplomatik çevirmenlik* de artmıştır ki Osmanlı dönemi özelinde bakarsak, diplomatik çevirmenliğin çok önemli bir zanaat olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısı ile 17.yy. ile birlikte Fransızca, aslında bir diplomasi dili haline gelmiştir.¹⁷

2.a. Realist Paradigmadan Liberal Paradigmaya Doğru Bir Diplomasi Analizi

17.yy sonrasındaki dönemlerde günümüze daha yakın bir diplomasi anlayışı gerçekleşmiş olsa dahi hala sıkıntılı ve oldukça realist bir diplomasi söz konusudur. Sonuçta diplomatların imajları, potansiyel ajan ya da potansiyel vatan haini olarak nitelendirilmiş olup entrikalarla çizilmiştir.¹⁸ Bu nedenle İngiltere kralı 7. Henry yabancı diplomatların ülkeye girişini yasaklamış bir liderdir. Rusya'da da diplomatlara yönelik *savaş suçlusu* muamelesi yapıldığı görülmüştür. İngiltere'de ise diplomatlara karşı *un-english* ya da bir başka deyişle *kozmpolitan* veya da *dünya vatandaşı* denmesi böyledir. Yine Osmanlı'daki 7 Kule Zindanları bunun için vardır, potansiyel ajanlar için bir misafirhanedir. Taraf değiştirme ihtimali de göz önünde bulundurulmuştur. Kısa bir analiz yapmak gerekirse, görev yerlerinde çok uzun zaman kalan diplomatların asimile olması söz konusudur. Osmanlı'daki İngiliz ve İtalyan paşalar ya da tam aksi bir şekilde örnekler verilebilir. Aslında bu uygulamalar diplomatlara karşı olan güvensizliğin örnekleridir ya da diyadik ilişkilerdeki *güvenikleştirme* kavramının diplomatlara yansımalarıdır. Bu noktada I. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreç incelenmelidir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına kadar olan süreçte diplomatik müzakereler ikili ilişkiler ile kapalı bir şekilde gerçekleştiriliyordu. Bu durumu gizli pratikler kavramı ile de açıklamak mümkündür. Literatürde gizli diplomasinin büyük dünya savaşlarını engellemediği aksine körüklediği söylenmiştir.¹⁹ 1919 yılında Milletler Cemiyeti ile birlikte ise ilk defa *çok taraflı* diplomasiye geçildiği görülmüştür, ayrıca bu açık bir diplomasinin örneğidir.²⁰ Milletler Cemiyeti her ne kadar ölü de doğmuş olsa bir masa etrafında açık bir şekilde toplanılan ve içerisinde müzakereler barındıran bir süreç

¹² Uluslararası hukukta *seyr-ü sefer* serbestisinin temellerini oluşturan isimdir. Detaylı bilgi için bkz: F. Şeyda Türkay Kahraman, "Hugo Grotius Anlayışının Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözüm Yollarına Etkileri", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), Prof. Dr. Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, İstanbul, ss. 935-956.

¹³ Rabia Yüksel, *a.g.m.*

¹⁴ Bu düşünce biçimi *Machevell* ile birlikte başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. *A.g.m.*

¹⁵ Çünkü daha önceden diplomat atama meselesi, çok ilginç bir şekilde yürütülmekteydi; profesyonellikten uzak bir şekilde *yandaş ataması* gerçekleştiriliyordu.

¹⁶ Betül Çatal, *a.g.t.*

¹⁷ *A.g.t.*

¹⁸ Örneğin 17.yy. İngiliz diplomatı olan *Henry Wotton* için diplomat, ülkesinin çıkarları için yalan söyleyebilen dürüst bir centilmendir. Betül Çatal, *a.g.t.*, s. 52.

¹⁹ Bülent Uğrasız, "Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 2003, İzmir, s. 141. Ek olarak Sykes-Picot Antlaşması bilindik bir örnektir, Osmanlı'nın paylaşılmasına yönelik bir anlaşmadır. Detaylı bilgi için bkz: İsmail Şahin vd., "Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, Güz II 2015, ss. 247-248.

²⁰ *A.g.m.*, s. 142.

başlamıştır. Sonuçta Birleşmiş Milletler ile birlikte çok taraflı diplomasi ve açık diplomasi bir norm haline gelmiştir. İşte dış politikanın bu şekilde bir zemin kazanması ve bu sayede devletlerin dünya çapında yumuşak güç elde etmesine kadar gelmiştir. Son olarak günümüzde *Kovid-19* ile birlikte değişen diplomasinin sistemine girmiş bulunmaktayız.

SONUÇ

Mısır'dan itibaren günümüze kadar diplomasinin ve diplomatik ilişkilerin nasıl evrildiğini ve farklı medeniyetler bağlamında diplomatik prensiplerin ve pratiklerin günümüze kadar nasıl geldiğini söylerken, her şeye rağmen diplomasinin genel itibari ile sert güçten yumuşak güce doğru evrildiğini söylemek pek de doğru değildir. Sonuçta diplomasi biraz daha farklıdır ve yine farklı kavramlar vardır. Diplomasiyi ilk olarak realist ve ikinci olarak da liberal olarak açıklamakta fayda vardır. Realist perspektifte diplomasi, bir hayatta kalma aracıdır, şehir devletlerinin bunun amprik çıktılarıdır. Ancak zaman değiştikçe demokratik kavramların dünya siyasetinde daha çok yer bulmasıyla diplomasinin de liberal söylemlere yer verdiği görülmüştür.

Dünya savaşlarından sonraki düzende, diplomasinin ya da diplomatik ilişkilerin daha çok liberal düzene oturduğunu görebiliriz. Ancak doğrudan sert güçten yumuşak güce evrildiğini düşünmek doğru olmayacaktır çünkü sert güç deyince askeri güç ya da *ekonomik yaptırım* gücü ön plana çıkmaktadır. Yumuşak güçte de doğrudan bir müzakere ile karşı tarafı ikna etme yoluyla diplomatların yaptığından ziyade daha çok tarihsel ya da kültürel bağlamda karşı tarafın kamuoyunda bir sempati oluşturma ön plandadır.²¹ Bu bağlamda, her ne kadar tarihsel bir olgudan bahsetsek bile; diplomasiyi ya da diplomatik ilişkileri net bir koltuğa oturtamayız. Diplomaside ilk olarak askeri gücün salt bir unsuru olarak düşünülürken, artık daha çok yumuşak gücün bir unsuru olarak görülmektedir fakat yalnızca realist düzenden liberal düzene doğru evrilmiştir, tek bir yere aitlenmemiştir.

KAYNAKÇA / REFERANSLAR:

- ABDURRAHMANLI E. & BAĞIŞ E., “Diplomasi Tanımı ve Uluslararası Konjoktürde Mevcut Olan Diplomasi Türleri”, *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 2021, ss. 140-160.
- ACAR D.Ş., “Küreselleşen Dünyada Diplomasi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2), ss. 417-440.
- ÇATAL B., “Küresel Diplomasi: Prexenos’tan Dijital Diplomasiye”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2015, ss-1-94.
- GÜLMEZ S.B. & CEBECİ E., “Self-Determinasyon Hareketlerinde Kamu Diplomasinin Rolü: Katalonya Örneği”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, Denizli, ss. 239-253.
- İSMAİL F., “1807’de Rusların ve İngilizlerin Osmanlılarla Yeniden Münasebet Kurma Teşebbüsleri”, *Tarih Dergisi*, 30, ss. 23-38.
- KAHRAMAN T. F.Ş., “Hugo Grotius Anlayışının Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözüm Yollarına Etkileri”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), Prof. Dr. Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, İstanbul, ss. 925-947.
- ŞAHİN İ. vd., “Ortadoğu’da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, Güz II 2015, ss. 241-262.
- UĞRASIZ B., “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 2003, İzmir, ss. 139-145.
- YÜKSEL R., “Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kuramları ve Uygulaması”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 78-80.

²¹ Bu noktada *kamu diplomasisi* kavramından bahsetmek mümkündür. Detaylı bilgi için bkz: Seçkin Barış Gülmez & Eda Cebeci, “Self-Determinasyon Hareketlerinde Kamu Diplomasinin Rolü: Katalonya Örneği”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, Denizli, ss. 241-242.